

Brongegevens over hoe iemand aan zijn einde is gekomen, zijn in Nederland schaars. Genealogen in Engeland en Amerika zijn wat dat betreft beter af. De overlijdensoorzaak staat daar vermeld in iemands *death certificate*. In de Nederlandse overlijdensakte ontbreekt dit gegeven. 'Doodsbriefjes' zijn dan ook in meerdere opzichten een unieke bron. Je moet een beetje geluk hebben om zo'n briefje terug te vinden, want in de loop der tijd zijn er veel vernietigd. Sinds wanneer bestaan ze, waar zijn ze bewaard en krijg je ze zomaar in te zien?

Het doodsbriefje

Rob van Drie

Twee bundeltjes met doodsbriefjes van de gemeente Haastrecht liggen voor me op tafel in de studiezaal van het Streekarchief Midden-Holland in Gouda. Een paktouwje houdt de stapeltjes bij elkaar. Al bladerend komen met de hand geschreven Latijnse termen voorbij. Ze lezen als een medische encyclopedie: *exhaustio*, *febres continuae*, *gastroenteritis*, *marasmus*, *paedatrophia*. Een enkele keer gebruikte de arts die het formuliertje invulde, Nederlandse termen: slepende luchtpijpsontsteking, levenloos voldragen, ingewandlijden, chronisch maaglijden. Elk briefje vertegenwoordigt een levenseinde: Letje Verboom (4 maanden, *paedatrophia*), Willem Brouwer (21 jaar, verdrinking), Gerrit Slotjes (40 jaar en 11 maanden, *tuberculosis pulmonis*), Adrianus Heleonardus Drost (71 jaar, *insufficiëntia cordis*). De opgegeven doodsoorzaken geven een beeld van de stand van de toenmalige medische kennis. We moeten de gebruikte termen dus in dit historische kader interpreteren. Maar die wetenschap kan mijn enthousiasme over het vinden van deze bijzondere bron nauwelijks temperen.

Wet op de Uitoefening der Geneeskunst

Sinds 1865 moet in Nederland de dokter die de dood van iemand vaststelt, een verklaring van overlijden opmaken waarin hij aangeeft wat de doodsoorzaak is. Dat was vastgelegd in de Wet op de Uitoefening der Geneeskunst die dat jaar van kracht werd. Dit doodsbriefje ging naar de ambtenaar van de burgerlijke stand. Een tweede wet uit 1865, de Wet Regelende het Geneeskundig Staatstoezicht, verplichtte gemeentebesturen maandelijkse statistieken van doodsoorzaken op te maken. Daarvoor waren de overlijdensverklaringen nodig.

Beide wetten waren uitvloeisels van het streven van

de negentiende-eeuwse overheid om de volksgezondheid te verbeteren. In dat kader was er behoefte aan statistische gegevens met betrekking tot doodsoorzaken. De Begraafwet van 1869 bepaalde bovendien dat de ambtenaar van de burgerlijke stand pas verlof tot begraven mocht geven, nadat hij een geneeskundige verklaring van overlijden had ontvangen. Zo was het doodsbriefje op verschillende manieren ingebed in de overheidsadministratie.

Al bij de introductie maakten sommige artsen bezwaar tegen het doodsbriefje. Ze vonden het niet te combineren met hun eed van geheimhouding. Familie, begrafenisondernemer en ambtenaren konden de verklaring lezen en de informatie was daarmee ook niet veilig voor begrafenisfondsen en levensverzekeringsmaatschappijen.

Doodsbriefjes A en B

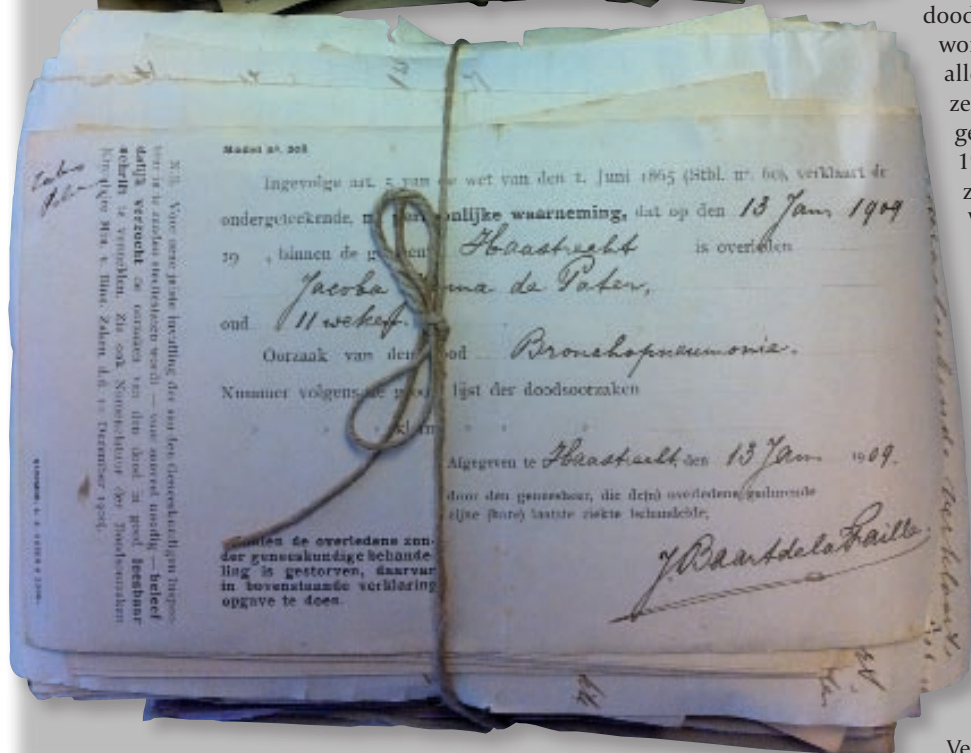
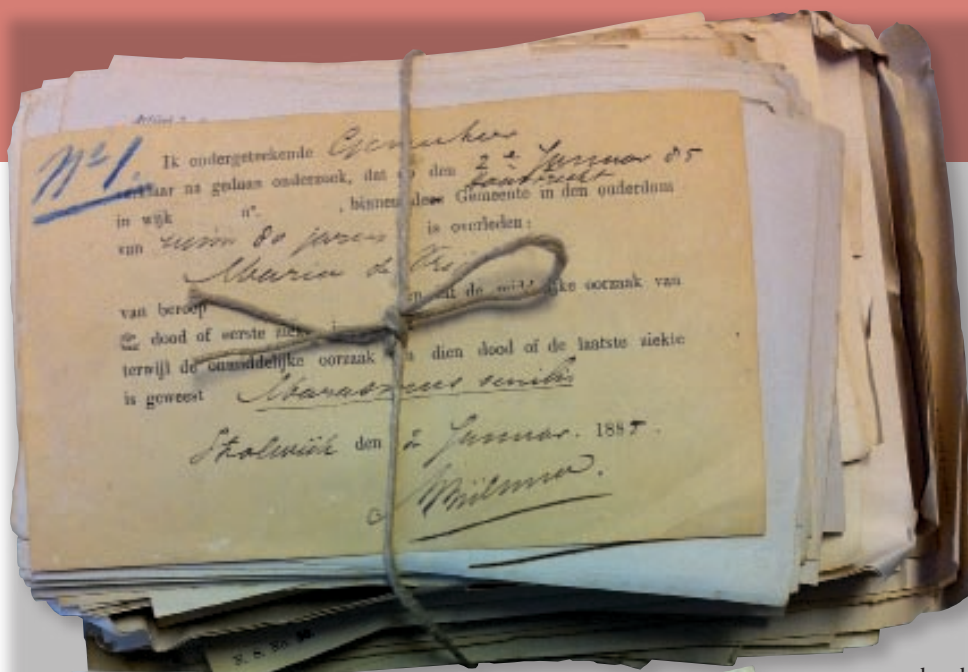
Dat was een van de redenen waarom in 1926 de geneeskundige verklaring van overlijden werd gesplitst in een 'doodsbriefje A' en een 'doodsbriefje B'. Het doodsbriefje A gaf een beknopte omschrijving van de doodsoorzaak. In doodsbriefje B gaf de arts een uitgebreidere verklaring over de oorzaak van dood, ziekten waaraan de overledene leed, complicaties, et cetera. In verband met het geheime karakter van doodsbriefje B was de geneeskundige over het algemeen bereid nauwkeuriger informatie te verstrekken. Dat kwam de kwaliteit van de statistiek ten goede. De geheime verklaring deed de arts in een envelop die hij afsloot.

De ambtenaar van de burgerlijke stand hield doodsbriefje A. Vanaf de invoering van de persoonskaart in 1939 noteerde de ambtenaar van het bevolkingsregister de doodsoorzaak van doodsbriefje A op deze kaart. De gemeente stuurde het geheime doodsbrief-

Bronnen en literatuur

De Haastrechtse doodsbriefjes uit dit artikel dateren uit 1885 en zijn afkomstig uit: Streekarchief Midden-Holland, Collectie bevolkingsboekhouding van Haastrecht, 1812-1939, inv.nr. 55 verklaringen van overlijden (1885, 1893-1896, 1898, 1900-1903, 1905-1920, 1925-1938). Op Bronnendossier@cbg (cbg-bronnen.blogspot.com) is een

lijst van alle Haastrechtse doodsbriefjes uit 1885 te zien. Meer informatie over de registratie van doodsoorzaken in Nederland is te vinden in: F. van Poppel en J.P. van Dijk, 'The development of cause-of-death registration in the Netherlands, 1865-1955', *Continuity and Change* 12, afl. 2 (1997) 265-287.

je B door naar het Centraal Bureau voor de Statistiek. Dit CBS verwerkte de informatie in de bevolkingsstatistiek.

Dit systeem van twee doodsbriefjes, één voor de ambtenaar van de burgerlijke stand en één voor het Centraal Bureau voor de Statistiek, bestaat nog steeds. Maar vanaf 1 april 1956 bevat doodsbriefje A – zoals voorgeschreven in de Wet op de Lijkbezorging die toen van kracht werd – niet meer de exacte doodsoorzaak. Er staat alleen nog maar in of het al dan niet om een natuurlijke dood gaat. De ambtenaar van de burgerlijke stand kwam de precieze doodsoorzaak vanaf dat moment niet meer te weten. Daarmee kwam de wetgever nog meer tegemoet aan de wens van de medische beroepsgroep om het medisch geheim te respecteren. Als gevolg van deze maatregel stopte ook de vermelding van de doodsoorzaak op de persoonskaart. De doodsoorzaak op de persoonskaart (1939 – 1 april 1956) is niet openbaar. Het CBS schermde deze informatie dan ook af bij het maken

Twee bundels met Haastrechtse doodsbriefjes (Streekarchief Midden-Holland)

van een uittreksel voor genealogisch onderzoek. Dat is een uitvloeisel van de Regeling gemeentelijke basisadministratie persoonsgegevens (1994).

Waar zijn de doodsbriefjes nu te vinden?

Het Centraal Bureau voor de Statistiek heeft het doodsbriefje B bewaard vanaf 1950. De oudere briefjes – vanaf 1926 – zijn vernietigd. Desgevraagd deelde het CBS mee dat de collectie doodsbriefjes op dit moment gedigitaliseerd wordt. Informatie uit doodsbriefje B wordt alleen verstrekt aan de arts die dit document zelf opstelde. De openbaarheidstermijn is gesteld op 75 jaar. In 2026 komt jaargang 1950 beschikbaar voor genealogisch onderzoekers. Nog even geduld hebben dus. Voor een doodsbriefje uit de periode 1865-1926, en voor doodsbriefje A vanaf 1926, moeten we op onderzoek in het archief van de overlijdensgemeente. Veel van die briefjes zijn inmiddels vernietigd. Een gemeente kan en hoeft niet alle documenten te bewaren. Bij de bepaling van wat wel en niet bewaard moet worden, maakt men gebruik van een landelijke selectielijst. Daarop komt de ‘verklaring van overlijden’ voor als een document dat mag worden vernietigd. Desondanks zijn ze soms toch bewaard voor een bepaalde periode. Vooral de briefjes tot 1956 zijn interessant; de jongere vermelden immers alleen of iemand al dan niet een natuurlijke dood is gestorven.

Veel archiefdiensten hebben de inventarissen van hun archieven online staan. Raadpleeg de rubriek ‘burgerlijke stand’ of ‘gezondheid’ in de inventaris van het administratieve archief van de gemeente. Een korte surftocht leverde op dat doodsbriefjes zijn bewaard voor bijvoorbeeld: Baardwijk 1891-1913, Bleiswijk 1869-1946, Gendringen 1893-1951, Groningen (stad) 1917-1979, Haarlem 1951-1957, Haastrecht 1885-1938 (met hiaten), Hilvarenbeek 1935-1956, Leeuwarden 1905-1926, Oost- en West Souburg 1932-1966, Sint-Oedenrode 1940-1956. Een enkele keer is een beperking van de openbaarheid aangegeven in de inventaris, variërend van 50 tot 75 jaar.

Als je toch zo’n inventaris op het beeldscherm hebt, is het nuttig er wat ruimer ‘doorheen te wandelen’. Het administratieve archief van een gemeente bevat allerlei andere interessante bronnen waarin je voorouders kunnen voorkomen.

Rob van Drie is hoofd publieksdiensten en plaatsvervangend directeur van het Centraal Bureau voor Genealogie.